

1. Inleiding

W. de Vries

Zinvragen over ons bestaan

Een aantal jaren geleden werd in ons ‘buurland’ Vlaanderen een onderzoek onder duizend Vlamingen gevoerd naar de existentiële levensvragen. Vragen zoals: Heeft het leven zin? Is er iets wat ons overstijgt? Waarom is er zoveel kwaad in de wereld? Is er leven na de dood? Hoe kunnen we gelukkig worden? Naar aanleiding van dit onderzoek verscheen het boek *De Grote Levensvragen* (2017).¹ Veertien zogeheten ‘ervaren zinvragers en zinvinders zoeken in dit boek op hun manier naar een betekenisvol antwoord op deze levensvragen: gelovigen, niet-gelovigen en alles daartussen’.

Bij de antwoorden die in dit boek worden gegeven, vooral waar het gaat om de zin van ons bestaan, speelt de levensovertuiging van de betrokkenen een grote rol. Dat geldt met name het antwoord dat wordt gegeven op de vraag: ‘Wat staat er dan aan het begin van ons universum? Een scheppende God? Intelligent Design? Of simpelweg toeval?’

De antwoorden op vragen naar de zin en het doel van dit leven hangen duidelijk samen met de overtuiging of ons leven gewild is door God, Die ons geschapen heeft, of dat het louter toevallig tot stand is gekomen. En dat laatste in een eindeloos lang proces van een ‘groot aantal toevalligheden die moeten kloppen om te kunnen leiden tot het ontstaan van de mens’, zoals Leen Decin, sterrenkundige aan de Katholieke Universiteit van Leuven, aangeeft.

Hoe wij zinvragen over ons bestaan beantwoorden, hangt af van de vraag of wij vinden dat we de werkelijkheid kunnen doorgronden op basis van menselijke kennis of dat we vinden dat dit onmogelijk is zonder Goddelijke openbaring. Het eerste is de overtuiging van een atheïst en het tweede is de overtuiging van een christen.

1. Lesage, Van der Vloet en Cornu, *De grote levensvragen*.

Een atheïst zal aangeven dat het leven, ooit ontstaan uit materie en verder geëvolueerd, ten diepste doelloos en zinloos is. Zoals de wiskundige en filosoof Jean Paul Van Bendegem aangeeft: ‘Welk soort antwoord wil je? Je zult nooit tevreden zijn met het antwoord dat je krijgt. Geen enkele uitleg voldoet. Misschien is het antwoord wel: een knuffel.’

Een christen zal aangeven dat God ons heeft geschapen met het doel om Hem te verheerlijken en ons in Hem te verblijden en dat ons levensdoel is om Hem te zoeken en te vinden. Tussen die twee uitersten bevindt zich de agnost, die uiteindelijk wel dichter bij de atheïst uitkomt dan bij de christen.

Beslissend voor onze visie op de zin van het bestaan is dus de vraag of God bestaat en wij door Hem zijn gewild. Dit is een van de meest fundamentele vragen die we kunnen stellen. Op die vraag kan de wetenschap, gedefinieerd als ‘systematisch verkregen, geordende en verifieerbare menselijke kennis’, geen antwoord geven, hoewel sommigen pretenderen dat dit wel zo is.

Verhouding tussen geloof en wetenschap: beperking van dit boek

Bij het doordenken van de verhouding tussen geloof en wetenschap komen verschillende vragen naar boven, zoals: In hoeverre mag het verstaan van de Bijbelse boodschap bepaald worden door inzichten vanuit de wetenschap? Hoe verhoudt het Bijbelse wereldbeeld zich ten opzichte van het wetenschappelijke en kan de Bijbel gebruikt worden voor wetenschappelijke inzichten? Kan een christen die gelovig Gods openbaring aanvaardt wetenschap bedrijven? Dit boek tracht antwoord te geven op deze vragen.

Hoewel dit boek ingaat op de verhouding tussen geloof en wetenschap, of tussen Gods openbaring in Zijn Woord en menselijke kennis van de werkelijkheid, richt het zich vooral op het geding rond schepping en evolutie. Bij evolutie gaat het dan om de evolutietheorie als verklaring voor de wording en de verscheidenheid van leven. Want daar wringt en schuurt het met name. En dus is het zaak om daar nog wat verder op in te gaan.

Die toespitsing is een duidelijke beperking van dit boek. Uiteraard zijn er meer onderwerpen waar de verhouding tussen geloof en wetenschap speelt. Te denken valt met name aan het mensbeeld in de neurowetenschappen, of beter gezegd van veel neurowetenschappers, die er op basis van wetenschappelijk onderzoek van uitgaan dat ons handelen volledig door ons brein wordt bepaald en niet door onze wil.

De bekendste vertegenwoordiger van deze visie in Nederland is Dick Swaab, emeritus hoogleraar neurobiologie aan de Universiteit van Amsterdam.² Moraal en het stellen van grenzen heeft volgens hem eigenlijk uitsluitend te maken met de ontwikkeling van de prefrontale cortex – het gebied dat impulsen beheerst en morele grenzen stelt – en de vrije wil is een illusie.

Als je die opvatting huldigt, is het logisch dat je stelt dat het strafrecht uitsluitend relevant is voor mensen met een gezond brein, want morele verantwoordelijkheid is niet te eisen bij een atypische hersenontwikkeling.³ Deze opvatting bepaalt dan ook weer het mensbeeld in de sociale wetenschappen.

Iemand die deze opvatting als veel te eenzijdig heeft bestreden is Herman van Praag, emeritus hoogleraar biologische psychiatrie. Op de vraag of ‘biologische psychiatrie wel samengaat met religiositeit’ antwoordde hij: ‘Dat is zo’n dwaas misverstand. Gestoord gedrag kan alleen verklaard worden als je de hersenen bestudeert in samenhang met de psychologische ontwikkeling en de sociale context van de patiënt. Dat zijn dus geen tegendelen, ze zijn volstrekt complementair. Dat is het geweldige aan dit vak: het reikt van de moleculaire neurobiologie tot aan de theologie en de filosofie.’⁴

Zoals gezegd gaat dit boek niet in op deze tegenstellingen, maar ligt de nadruk op de verhouding tussen geloof en wetenschap in het geding tussen schepping en evolutie. Want feitelijk

2. Vergelijk Swaab, *Wij zijn ons brein*.

3. Zie H. Maassen, ‘Dick Swaab: Het brein is de baas’, *Medisch Contact*, 6 oktober 2010, <https://www.medischcontact.nl/nieuws/laatste-nieuws/artikel/dick-swaab-het-brein-is-de-baas.htm>.

4. Zie Coen Verbraak, ‘Een mens is meer dan zijn brein. Interview met Herman van Praag’, *NRC*, 24 januari 2015.

ligt die tegenstelling ten grondslag aan alle andere tegenstellingen. Het aanhangen van evolutie, als theorie voor het ontstaan en de ontwikkeling van alle menselijk leven, gaat veelal samen met een materialistische mensvisie, waarbij alleen waar te nemen processen een verklaring van de werkelijkheid kunnen vormen.

In het eerder aangehaalde stuk over Swaab blijkt dit als hij zegt: ‘Maar straf is niet zinloos. We hebben behoefte aan duidelijke grenzen en regels, want die hebben een *evolutionair voordeel*. Ze houden de groep in stand.’⁵

Waar het om evolutie gaat, richt dit boek zich ook niet zozeer op het ontstaan van het heelal (de oerknalhypothese) of van ons zonnestelsel (Kant-Laplace-hypothese), maar op het ontstaan van leven en met name ook de verdere ontwikkeling ervan (de evolutiebiologie).

Evolutie en aanvechting

Dit boek is mede bedoeld voor hen die tijdens de studie of op andere wijze intensief worden of zijn geconfronteerd met de evolutietheorie. En dan door aanhangers ervan. Voor wie altijd geloofde in een schepping van hemel en aarde uit niets in zes dagen, heeft dat vrijwel zeker weleens voor aanvechting gezorgd. Een aanvechting die vergelijkbaar is met die van een theologiestudent, als tijdens zijn studie allerlei Schriftkritische beschouwingen langskomen.

Zoals het voor een predikant belangrijk is om de leer van moderne liberale theologen en hun opvattingen te kennen om zich ertegen te wapenen, is het voor een christen (zeker een hoger opgeleide christen of academicus die daarmee wordt geconfronteerd) van belang om kennis te nemen van de evolutietheorie en haar wetenschappelijke aanspraken. Aanvechting kan ons juist ook sterker funderen als we door Gods genade worden vastgehouden.

Maar het blijft wel een aanvechting, omdat veel zaken ons mogelijk toch heel plausibel voorkomen. Zo moeten we tegenover voorstanders van de evolutietheorie (en in de wereld van de biologie is dat minstens 95 procent) niet doen alsof het om snel te ontmaskeren ‘Zombie Science’ zou gaan. Die aanpak kom je wel

5. Maassen, ‘Dick Swaab: Het brein is de baas’.

tegen in sommige Amerikaanse voorstellingen, die simplistisch aandoen.

Je ziet dan bijvoorbeeld iemand met een zwart hart door een bril kijken waarop ‘secular worldview’ staat, en die persoon ziet dan alleen evolutie over miljarden jaren. Tegenover hem zit iemand met een wit hart die ook door een bril kijkt waarop ‘Biblical worldview’ staat en die persoon ziet dan alleen schepping en een aarde van zesduizend jaar. Dergelijke voorstellingen wekken de indruk dat de schepping makkelijk te bewijzen valt en er geen sprake is van ook maar een enkele moeilijkheid. Evolutiebiologie, geologie en paleontologie zijn takken van wetenschap met tienduizenden publicaties. Met simplificaties is niets gewonnen en komen we, puur wetenschappelijk gezien, in een debat zwak uit de bus.

De aanvechting wordt ook gevoed door het feit dat evolutie de enige wetenschappelijk gedoeerde denkrichting is die niet als theorie maar als feit wordt gepresenteerd. Richard Dawkins, emeritus hoogleraar in de zoölogie en evolutionaire biologie, is daarbij het meest uitgesproken. Hij wordt wel de Rottweiler van Darwin genoemd, vanwege zijn extreme aanvallen op mensen die de evolutie niet geloven of haar slechts een theorie noemen.

Volgens Dawkins is evolutie een feit en staat ontkennen ervan gelijk aan het ontkennen van de holocaust.⁶ Dawkins geeft aan dat hij een intellectueel bevredigd atheïst kan zijn omdat evolutie het bestaan van God onnodig maakt en dat is dus ook de positie die hij kiest in de verhouding tussen geloof en wetenschap. Bij zijn overtuiging hoort het evolutionisme als paradigma en is de evolutietheorie de bijbehorende theorie.⁷ De evolutieer is voor

6. ‘Beyond reasonable doubt, beyond serious doubt, beyond sane, informed, intelligent doubt, beyond doubt evolution is a fact, at least as strong as the evidence for the Holocaust.’ Dawkins. *The greatest show on earth*, 8.

7. In dit boek wordt vermeden het woord ‘evolutionisten’ te gebruiken voor aanhangers van de evolutietheorie, omdat veel evolutiebiologen zich niet verwant voelen met de atheïstische ideologie van Dawkins en voor hen zijn de woorden ‘evolutionisme’ en ‘evolutionisten’ daaraan gekoppeld. Zij zeggen de evolutietheorie te accepteren als de beste huidige wetenschappelijke verklaring voor de ontwikkeling van het leven. Overigens blijkt kritiek op de evolutietheorie ook bij hen vaak felle reacties op te roepen. Ouweneel vindt ‘de claim van hen die het evolutiedenken omhelzen zonder evolutionist genoemd te willen worden daarom nogal inhoudsloos’, *Adam, waar*

wetenschappers in de lijn van Dawkins een ideologie geworden, een levensbeschouwing die alles moet verklaren.

Echter ook minder fanatieke aanhangers gaan er veelal voetstoots van uit dat de theorie (in een of andere vorm) klopt, mede omdat het alternatief (schepping) eenvoudigweg onaanvaardbaar is. In zo'n klimaat word je al snel voor 'sufferd' versleten als je er anders over denkt of doe je in elk geval minder mee. En dat veroorzaakt aanvechting, zeker bij een wetenschapper.

Daar komt bij dat in de wetenschap alleen natuurlijke oorzaken de verklaringsmogelijkheid vormen voor de interpretatie van waarnemingen. En daar valt schepping buiten.⁸ Ze kan per definitie niet genoemd worden als mogelijkheid voor de diversiteit aan leven, want die opvatting is niet falsifieerbaar. Dat is waar, maar ondertussen blijkt dat in de meeste gevallen ook evolutie zich opdringt als een niet te falsifiëren geloof en een vorm van verklaring die altijd passend is te maken op welke waarneming dan ook. Daar zal later nader op in worden gegaan.

Vooralsnog volstaat het om erop te wijzen dat de bewijzen die voor evolutie worden aangedragen, minder gefundeerd zijn dan velen willen toegeven. Dat geldt helemaal waar het gaat om het ontstaan van leven, maar ook voor de verdere ontwikkeling ervan.

ben je?, 65. De term theïstisch evolutionisme is overigens wel gebruikt, omdat deze niet de connotatie met Dawkins gedachtegoed heeft.

8. In dit boek wordt de term creationisme gebruikt voor de overtuiging dat het heelal en de aarde met de daarop levende planten, dieren en mensen hun ontstaan te danken hebben aan een scheppingsdaad van God. Meestal wordt creationisme gezien als de opvatting dat er een alternatief, concurrerend verklaringsmodel voor evolutie kan worden ontwikkeld. Die opvatting is echter te eng. De auteurs van dit boek hebben geen moeite om zich creationist te laten noemen, maar achten het niet zinnig om schepping van leven als een wetenschappelijk alternatief tegenover evolutie te zetten, omdat wetenschap principieel van natuurlijke oorzaken uitgaat. Zij geloven in de schepping. En zij zijn van mening dat veel darwinistische biologen hun conclusies ook meer baseren op geloof (hun wereldbeschouwing) dan op wetenschappelijk onderzoek. Daarbij maken zij kritische kanttekeningen bij de bewijzen voor evolutie en wijzen zij erop dat dit interpretaties van waarnemingen zijn waar veel tegenover is te stellen. In dit kader worden de termen 'creationisme' en 'creationisten' gebruikt in dit boek

De meeste biologen zijn niet gecharmeerd van het fanatisme van Dawkins, maar de meesten onderschrijven wel de beroemde uitspraak van de evolutionair bioloog Theodosius Dobzhansky: ‘Nothing in biology makes sense except in the light of evolution’ (Niets in de biologie is logisch, behalve in het licht van de evolutie).⁹ En om te onderstrepen dat religie en evolutie elkaar niet uitsluiten, wordt dan vaak vermeld dat Dobzhansky een Russisch-orthodox christen is. Dergelijke kwalificaties kom je ook regelmatig tegen bij christelijke wetenschappers die de zogenaamde theïstische evolutie aanhangen.

Nu richt dit boek zich niet zozeer op de ideologische atheïstische evolutievisie, die ook door veel agnosten en liberale christenen wordt afgewezen, maar met name op theïstische evolutie in relatie tot de orthodox christelijke scheppingsleer. De discussie hierover is recent weer opgeblaaid in Nederland, met name in het orthodoxe deel van de christelijke kerk. Dit naar aanleiding van het boek *En de aarde bracht voort* (2017) van Gijsbert van den Brink, hoogleraar Theologie en Wetenschap aan de faculteit der Godgeleerdheid van de Vrije Universiteit Amsterdam. In dit boek zoekt Van den Brink naar mogelijkheden om de evolutietheorie samen te brengen met de orthodox-christelijke theologie.¹⁰

Kernvraag blijft dan natuurlijk hoe die theologie zich verhoudt tot Gods Woord. Op die vraag is recent dieper ingegaan in het boek *En God zag dat het goed was* (2019). Daarin gaan 25 auteurs, voornamelijk theologen, op deelgebieden na hoe een bepaald element uit het christelijk geloof zich verhoudt tot de evolutietheorie. De meeste auteurs blijken daarbij de evolutietheorie als ‘bewezen’ te aanvaarden om vervolgens de Bijbel te confronteren met de implicaties van deze theorie. In dit boek bewandelen we een andere weg. Vanuit Gods Woord, in onderwerping aan het gezag

9. Dobzhansky, ‘Nothing in Biology Makes Sense Except in the Light of Evolution’.

10. Van den Brink heeft daarbij duidelijk een ontwikkeling doorgemaakt. In 2005 schrijft hij bijvoorbeeld: ‘Zij, maar ook anderen die (zoals schrijver dezes) niet geloven aan een gemeenschappelijke afstamming van alle organismen’, G. van den Brink, ‘Is Intelligent Design wetenschappelijk gezien oneigenlijk?’, in: Dekker, Meester en Van Woudenberg (red.), *Schitterend ongeluk of sporen van ontwerp?*, 313.

ervan, willen we nagaan of de evolutietheorie ermee te verenigen en ermee verwant is, of dat het bewijs van de evolutietheorie echt zo onomstotelijk is. Hoewel in dit boek de opvattingen van Van den Brink, en vele andere als orthodox bekendstaande theologen worden bestreden, onderschrijven we hun visie dat de kerk zich tot de evolutietheorie dient te verhouden.

Vragen en inhoud van dit boek

In de hoofdstukken twee tot en met vier wordt de verhouding tussen geloof en wetenschap besproken. In hoofdstuk twee wordt een viertal benaderingen gegeven ten aanzien van de verhouding tussen geloof en wetenschap. Vervolgens wordt in dat kader het geding rond schepping en evolutie geschetst.

In het derde hoofdstuk wordt ingegaan op Gods openbaring in de schepping en in het geweten van de mens, en in het bijzonder in Zijn Woord en in de geschiedenis. Dit hoofdstuk schenkt ook aandacht aan de reikwijdte en beperkingen van het menselijke verstand en aan aanvechtingen bij de doordenking van de verhouding tussen geloof en wetenschap.

In het vierde hoofdstuk wordt nader ingegaan op de aard van onze menselijke, wetenschappelijke kennis ten aanzien van de werkelijkheid. Daarbij wordt benadrukt dat die kennis slechts een deel van de werkelijkheid beslaat, voorlopig is en afhankelijk is van vooronderstellingen die niet te bewijzen zijn, terwijl Gods openbaring de wezensvragen van mensen beantwoordt.

Vervolgens wordt in hoofdstuk vijf tot en met zeven het geding rond schepping en evolutie aan de orde gesteld. Daarbij gaat het vijfde hoofdstuk in op de evolutietheorie in het licht van de wetenschap. De belangrijkste bewijzen voor evolutie worden benoemd en de mate waarin dat bewijs overtuigend is, zonder op elk aspect in detail in te gaan.

Daarna wordt in het zesde hoofdstuk een exegese van Genesis 1-3 gegeven, die in dit kader wezenlijk is. Hoe laat de tekst zich lezen? Leert Genesis 1 ons bijvoorbeeld dat God de aarde uit niets geschapen heeft (de klassiek christelijke opvatting) of dat God reeds bestaande materie, een oerchaos, heeft bedwongen (de moderne theologische opvatting)? Welke plaats heeft de mens in de

schepping, wat is de oorsprong van het kwaad en hoe komt het dat wij moeten sterven? Op dergelijke vragen gaat dit hoofdstuk in, vanuit de oorspronkelijke tekst.

Het zevende hoofdstuk gaat verder in op de verhouding schepping en evolutie in het licht van Gods openbaring in Zijn Woord. Wat zijn de gevolgen voor het christelijk geloof als we de evolutie aanvaarden? Hierbij is de nadruk gelegd op het verstaan van de Schrift op basis van haar zelfgetuigenis. Dit hoofdstuk geeft ook een overzicht van de geschiedenis van de aanvaarding van de evolutietheorie in Nederlandse kerken en instituties. Die geschiedenis leert ons welke gevolgen onafscheidelijk aan die aanvaarding verbonden zijn.

In het achtste en laatste hoofdstuk worden de kernvragen rond geloof en wetenschap, zoals die aan het begin van dit gedeelte zijn genoemd, kort besproken, mede in het licht van informatie die in voorgaande hoofdstukken is gegeven.